

Urmas Vaino
Toimetas Karin Koppel

Piirid on lahti ja inimeste välismaale kolimine on paratamatu, Eestist lahkunute hurjutamise asemel tuleb aga mõelda, kuidas neid eestlastena hoida, rääkis president Toomas Hendrik Ilves ETV aastalõpuintervjuus.

President rõhutas, et Eesti peab arvestama tegelikkusega ja ehkki kaasmaalaste lahkumine teeb muret, tuleb neile õpetada, et eesti keelt hoitaks elus ka oma lastel, jätmaks neile alles võimaluse kunagi tagasi tulla ja end siin muretult tunda. Samuti peaks eestlased ise muutuma sallivamaks nende vastu, kes eesti keelt aktsendiga räägivad.

Ilves rääkis ka sellest, et senisest enam tuleb keskenduda eetikale, kuna Eestis arvatakse sageli, et probleemsed on üksnes sellised teod, mille eest saab kohtulikult karistada.

Lõppev aasta annab sisepoliitilises plaanis kõvasti jutuainet, oli nii presidendi ja riigikogu valimine, Eesti Panga presidendi valimine jne. Kui rahule te presidendina sellega jäite, mida te valimiste ajal kõrvalt nägite ja milles te ise osalesite?

Mis puudutab tulemusi, siis sellises riigis nagu Eesti, kus meil on vabad valimised, peab tulemustega alati rahule jääma, sest rahvas otsustas. Mõnes teises kohas, kus tuleb 146 protsenti osalejaid valima, on võib-olla teine küsimus. Tuleb olla rahul sellega, kuidas Eesti rahvas valis. Kuidas kampaaniad käisid - mõnes mõttes võiks öelda, et vähemalt riigikogu valimiste puhul tulid kitsamad rahalised võimalused kasuks. Minu meelest olid nad üsnagi rahulikud, võrreldes mõne varasema aastaga, kus terve Tallinn oli kaetud üsna suurte plakatitega.

Rääkides riigikogu valimistest, e-valimistele on kriitikat tehtud. Maailmas väga palju selliseid süsteeme ei ole ja see teeb vahel natukene ärevaks - kas kõik on ikka nii hea?

See on huvitav fenomen, et kui keegi teeb midagi halvasti, siis on väga oluline, mida välismaa meist arvab, aga kui teeme midagi hästi, nagu näiteks digiresepti, näeme pealkirju, et "Kaugelviibivad välismaalased arvavad ekslikult, et meil on asi hästi". Ma ei ole näinud pädevat kriitikat selle kohta, kuidas meie e-valimised on korraldatud. Vastupidiselt on erakordselt suur huvi meie e-valimiste vastu mujal, näiteks Norra uurib väga aktiivselt meie võimalusi. Käisin äsja Šveitsis, kus nad tahavad väga tõsiselt üle võtta meie süsteemi, kuna neil on valimisi teatavasti üsna sageli, vähemalt rahvaküsitlusi. Mina küll ei ole siamaani näinud pädevat kriitikat selle kohta.

Mulle tundus mõnevõrra ootamatu, aga kõnekas, kuidas kodanikuühiskonna muu osa reageeris demokraatia arendamise sihtasutuste ehk DASA rahastamise küsimustele. See jättis vägisi mulje, et Eesti parteid ei ole päris sama kodanikuühiskonna osa, kus nad olema peaksid, vaid kusagil ääremaal või mängust päris väljas?

Kõige märkimisväärsem on see, et Eestis on kogu mõistlik kodanikuühiskond viimase 5-7 aasta jooksul üldse tekkinud, mis on väga positiivne. Saame aru, et asi ei seisa ainult parteides ja vabakonnal on suur ja aina suurem mõju, see on ainult teretulnud.

Võib-olla ei ole DASA küsimuses erakonnad tajunud laiemat poliitilist pilti. Ei ole midagi viga, kui partei rahastab selliseid sihtasutusi, küsimus on, mis määral, mis alusel ja ka aja sobivuses. Tuletage meelde, et kui need sihtasutused Saksamaal loodi, nautis Saksamaa oma majandusime buumiaastaid, kus alguses oli väga suur küsimus demokraatia tugevdamises Saksamaa enda sees. Oli ikka veel suur äng ja hirm, minevik oli selline nagu ta oli, taheti kindlustada demokraatiat.

Kui nüüd vaatame meie enda olukorda, ei ole me praegu buumiajas ja võib-olla tuleb natuke rohkem tundlikkust üles näidata sellistes küsimustes. Teiseks, kuivõrd olen tutvunud analoogsete sihtasutustega, on nad nominaalselt parteilised, aga tegelikult ei ole eriti ka. Näiteks USA National Democratic Institute ja National Republic Institute ei arenda demokraatide ega vabariiklaste agendat, vaid keskenduvad tõepoolest sellele, et aidata kaasa demokraatlikele protsessidele. Märkimisväärset rolli mängisid mõlemad näiteks Serbias Slobodan Miloševići mahavõtmisel.

Nii et põhimõtteliselt ei tohiks olla midagi selle vastu, aga ma ei ole veendunud, et praegune kontekst on just see, kus oleks kõige sobivam edasi minna. See tekitab rohkem tuska ja pahameelt ning viis, kuidas see tehti - raha paigutati enne seadust juba ühe ministeeriumi eelarvesse, ei jätnud kõige paremat muljet. Osa on põhimõtte küsimus, osa ka optiline külg. Kuidas see välja näeb, on küll kohati küsitav.

Seda optilist külge mõjutab ka see, millest aasta lõpus üsna palju räägiti. Küsimus sellest, kui kehvasti on erakonnad oma liikmetega seotud, kui vähe laekub liikmemaksu. Võib-olla peaksid erakonnad oma liikmetega rohkem tööd tegema?

Kindlasti peaksid. Mõnel erakonnal on juhtkond või juht, kelle puhul liikmeskond on pigem numbrid, kellega võiks opereerida, aga inimesed toimivad liikmeskonnast sõltumatult. See ei ole vast kõige parem demokraatia mudel. Ma ei tahaks seda öelda kõikide erakondade kohta, mõned teevad seda paremini, mõned halvemini. Erakondade sisedemokraatia on oluline asi, kuigi ma võin öelda, et see on nende enda asi. Ma ei saa presidendina öelda eriti midagi selle kohta, kuidas Punane Rist otsustab midagi teha, ja sama moodi ei saa ma öelda, kuidas erakond peaks midagi tegema.

Aga kas peaks tegema? Kas vastasel juhul on mingid stsenaariumid, mida me ei sooviks?

Minu mure on hoopis teistsugune. Kui erakondade või nende juhtkondade käitumine jätab mulje, nagu nad ei hooliks ei oma liikmeskonnast ega sellest, kuidas nende tegevus paistab, on see väga soodus pinnas populistlikele liikumistele, populismile üleüldse /.../. Oleme selliseid ilminguid näinud üle Euroopa viimase 10 aasta jooksul. Oleme Eesti ajaloos näinud seda 1932.-33. aastal, vabadussõdalaste liikumiste ajal, kus loosungid olid sellised, et parteid on jama, meil ei ole neid vaja, ja tulemus ei ole väga hea olnud. 1934. aastal vastumeetmed ei olnud väga kasulikud Eestile, ehkki see, mida vabadussõdalased arendasid, ei olnud ka väga demokraatlik.

Kui vaatame analoogseid liikumisi tänapäeva Euroopas, siis sõimates parteisid, parlamentaarset demokraatiat ja saades sellega teatud populaarsust, õõnestavad nad tegelikult parlamentarismi. Minu meelest on parteidel vastutus käituda ettevaatlikumalt ja vastutustundlikumalt, kui nad on sageli teinud.

Kindlasti ei sobi erakondade juurde ka kodanike muredega mitte arvestamine. Mind alati häirib, kui mõni poliitik lubab endale sõimata või halvustada inimesi, kes ei ole poliitikas. See on nähtus, mis aitab diskrediteerida parlamentaarset demokraatiat. aga samas ei meeldi mulle ka ilkumine parteide üle. Kõige parem oleks, kui erakonnad ise ei annaks ilkumiseks võimalusi.

2011 sai taasiseseisvumisest 20 aastat, oleme tundnud uhkust, et nüüd peaks olema peale kasvanud uus põlvkond. Vaadates aasta kõige tulisemale skandaalile siin lõpus, siis elamislube n-ö müüsid just uue põlvkonna poliitikud. Mida see tähendab - kas Nõukogude liit on meis sügavamal, kui tahame tunnistada?

Ma usun, et meie probleem on, et peame palju rohkem keskenduma eetikale, kui seni oleme teinud. Meil on selline arusaam, isegi laiem kui JOKK-fenomen, et seni, kuni see, mida ma olen teinud, ei ole kriminaalselt karistatav ja kohtulikult tõestatav, ei ole mingit probleemi. Ma tegin, aga see ei ole ju kuritegu. See laieneb isegi teistesse valdkondadesse /.../.

Sisemine moraalne kompass, mis on sobiv ja lubatud, mis ei ole ja mida ei peaks tegema, on

asi, mille puudumine on üsna murettekitav. See peab olema sisemine asi, me ei saa piirduda sellega, et korrektne käitumine on see, milline ülikond on sul seljas ja kas on õiget värvi kingad. Etiketikett on loodud selleks, et vähendada konflikte, mitte neid tekitada. Aga kui on hoiak, et seni, kuni teen seda etiketiraamatute järgi, on kõik korras, siis meil tekivad sellised probleemid.

Puudus on pigem eetilise kompassist ja arusaamast, et enamik lubamatuid asju ei ole seaduses kirjas. Seaduses on kirja pandud kõige ekstreemsemad näited, aga inimeste petmine mitte rahaliste vahenditega, vaid muul viisil, on lihtsalt ebaetiline. Sa ei lähe selle eest vangi, aga see on sama liiki halb käitumine kui on rahaliselt kellegi petmine. Kui vaadata neid skandaale, siis nad on, ma usun, väga paljusid pannud mõtlema, kuidas paremini käituda ja kuidas kasvatada oma lapsi nii, et nemad nii ei tee. Teisalt on see olnud väga positiivse, puhastava mõjuga. Palju parem on, et me teame nüüd neist asjadest, kui et me ei teaks. Usun, et oli kaine näha, et ennast eriti eetilise ja puhtana näidanud inimeste, kes tegelikult seaduse mõttes ei ole midagi valesti teinud, käitumine jätab palju soovida.

Mulle tundub, et oleme oma ajaloo küsimustes uurinud päris hästi seda, mis on toimunud 1949ndatel, küüditamise küsimused jne. Vahetevahel tundub, et rääkimata on jäänud ajastu, mis puudutab 1980ndaid ja endisi kommuniste, kes võiksid seletada, mismoodi asjad nende silme läbi olid. Kas me peaksime rohkem nende küsimustega lähiajalooost tegelema?

Vastus on jah ja ei. Olen ise kutsunud ellu mälu instituudi, et oleks koht, kus teaduslikult neid asju uurida, muidu allikmaterjal kaob. /.../ Ma tegin seda põhjusel, et aeg tiksus, meil on vaja teada, mis tegelikult juhtus, samal ajal teine põhjus, miks tahtsin mälu instituudi teha, oli see, et me tõstaks selle aktiivsest poliitikadiskussioonist kõrvale.

Ma usun, et iseseisvuse 21. aasta sees, nagu me oleme, võiksime keskenduda rohkem olevikule ja tulevikule. Mitte unustades minevikku, kindlasti mitte, aga teha seda *sine ira et studio* - ilma emotsioonideta, et me ei saaks lähiminevikku kasutada malakana mõne inimese või erakonna vastu. Mitte unustada, vaid teadvustada endale, mis tegelikult juhtus, sest mälu on petlik. Seega vastus on jah ja ei - rohkem teaduslikku uurimist ja vähem ajaloo toomist meie igapäevaellu.

Kas Eestis võib korduda vene keele riigikeeleks hääletamine, nii nagu see toimub Lätis?

Eesti riik loodi aastal 1918 ja taastati juriidilise järjepidevuse alusel ning presidendi roll on kaitsta neid põhialuseid. See, et Eesti okupeeriti, on üks suurimaid tragöödiad Eesti rahva ajaloos ja see oli ebaõiglus. Sellest ebaõiglusest ei tulene mingi uus õigus. Roomas oli juba põhimõte *ex injuria jus non oritur* - ebaõigusest ei sünni õigus. Me ei hakka ütleva, et meid okupeeriti ja seetõttu muudame oma riigi põhialuseid. Need on kestnud kogu aeg aastast 1918.

Räägime sellest, mis 2011. aastal muutus kõige enam: uuest aastast tuli meie rahakottidesse uus rahatäht, euro. Poes ja igapäevaseid arveid makstes tuleb tunnistada, et kõik on läinud palju kallimaks.

Kas oleks vahet, kui euro ei oleks tulnud? Vaadake, milline on inflatsiooni protsent Lätis, Leedus, Poolas. Me saame väga hästi teada, kui palju selles on euro ja kui palju mitte. Selles hinnatõusus on väga vähe eurot sees. Inflatsioon on väga tõsine probleem mitte ainult Eestis, vaid kõikjal. Aga mis on euro meile andnud - mujal on tekkinud usk Eesti majandussüsteemi vastu ja Eestisse tehtud investeeringutes on suur tõus. Investeeringud tõmmati masu ajal välja, kartuses, et Eesti devalveerib. Need investeeringud on tagasi tulnud ja uued juurde tulnud. Meie majanduskasv ei oleks olnud kaugeltki nii kõrge, kui meil ei oleks tulnud euro. Kindlasti ei ole euro see mure, et sellega on midagi halba /.../.

Mööndes, et euroala sees on väga palju probleeme, mida ei saa kuidagi eitada, need mõjud on palju suuremad väljaspool eurotsooni. Juba näeme, kuidas rumeenlased, ungarlased ja teised kurdavad, et kui asi läheb tõsiseks, nagu on praegu ilmselt juba läinud, siis esimene koht, kust tõmmatakse raha välja, on neist riikidest, kus ei ole eurot. Praegu on raske aeg, ei ole must-valget pilti, küll aga peaks olema kõigile selge, kes loevad tõsiseltvõetavaid majandusajakirju ja -ajalehti, et meie olukord on kindlam euro sees kui väljaspool.

Kas me oleme hakkama saanud rolliga olla hea näide, kes on hästi toime tulnud oma majanduslike probleemidega, või on veel mingeid võimalusi, kus me oleksime saanud nutikamalt asju ajada?

Kindlasti leidub alati kohti, kus võime midagi paremini teha. Tuleproov seisab alles ees. Euroala kriis kestab ning siin praegu vaadates oleme paremas seisus kui teised riigid, selles osas, et põhikriisi põhjustaja, elamine üle oma võimete, ei ole Eestis probleem. Me oleme kõige väiksema võlgnevusega riik eurosooni sees. Piltlikult võiks öelda, et euroalas on palju riike, kes on läinud oma krediitkaardiga hulluks, unustades, et kunagi tuleb arved ka maksta. Mõned otsivad lahendust, et äkki teie maksate minu arved ära ja samal ajal erinevad fondid spekulatsioonidele selle peale. Kuna Eesti riigivõlg on nii imeväike, siis meie jääme sellest mängust välja.

Meile võib mingil hetkel jääda maksekohustus?

See võib jääda, aga see kohustus tuleb nii ehk naa ja see, kui mõni riik läheb pankrotti, mõju saab olema eeskätt neile riikidele, kes on väljaspool euroala. Lõppkokkuvõttes ütlen, et me oleme ELis, NATOs ja euroalas. Meie põhimurede osas on need kolm kõige paremat lahendust. Ei ole ühtki ideaalset lahendust, aga millisest neist lahendustest loobuksime meie, arvestades, kus me elame? /.../ Mina küll ei kujuta ette vabatahtlikku loobumist ühestki neist. /.../ Igaüks meist jõuab realistlikult ja kainelt mõeldes järeltulele, et euroliidul on hind, eurosoonil on hind, NATOl on ka kõrge hind, aga me oleme valmis seda maksma, sest teame paremini kui mõned teised, mis juhtub, kui sa ei taha seda hinda maksta.

Mäletan aega, kui te saadikuna ütlesite lause, et Eestist võiks saada igav põhjala riik. See jäi inimestele meelde ja loomulikult ei mõeldud selle all mitte ainult demokraatiat, vaid ka majanduslikku heaolu.

Paneme asjad konteksti. Aasta 1994. Uudised, kuidas autod plahvatavad, bensiinjaamad lendavad õhku, mingid huvitavad asjad toimuvad Pullapääl. Keegi küsis minult, mida te soovite Eestile. Ütlesin, et tahaksin, et see oleks igav põhjamaa. Jään selle juurde ja me oleme sellele lähemale tulnud. Selles üteluses ei kätkenud sotsiaalhoolekandesüsteemi ülevõtmine jne. Tõsi küll, mis puudutab põhjamaad ja hoolivust, inimeste suhtumist teineteisesse, on põhjala eeskujuga väga hea. Aga praegu on ka päris selge, et väga kallis hoolekandesüsteem nagu on põhjalas või mujal, ei tule toime ilma laenamiseteta. Võiksime öelda, et riigid, kes on praegu kõige suuremates raskustes, sattusid sinna, kuna valitsused tahtsid saada tagasi valitud, võtsid veel laenu juurde, pakkusid rohkem. Tuleb olla väga ettevaatlik.

Põhjamaised väärtused on aga minu meelest igati toredad ja meile Eestis vajalikud. See kandub üle teisele teemale, et paljud inimesed on kolinud Eestist välismaale. Kui vaadata, mida sellised inimesed ütlevad, siis meil on materialistlik hoiak, et küllap läksid, sest seal saab rohkem raha. Aga kui küsida, miks inimesed ei tule tagasi, siis nad ütlevad, et "nad on nii kurjad seal Eestis, kogu aeg solvavad üksteist. Mina elan siin ja siin käituvad inimesed teineteisega inimlikult".

See on võibolla asi iseeneses, kuidas me käsitleme kas või väljarände probleemi. Meil on palju inimesi ära läinud. Paar nädalat tagasi oli Helsingi Sanomates artikkel, mis rääkis sellest, kui palju soomlasi on läinud välismaale /.../. Pealkiri oli, et soomlane läheb välismaale maailma avastama. Meie hoiak on, et "noh, lähed parema elu järele?" See juba näitab erinevat suhtumist.

Peame arvestama tegelikkusega, et nüüd on piirid lahti ja mitte ainult meie poolt. Eriti arvestades, et aastal 2009 avas ka Soome oma tööturu uutele ELi liikmesriikidele, on paratamatu, et inimesed kolivad välismaale. Meie asi ei ole seda taunida ega selle üle halada, see on osa normaalsest elust. Soomlased on 60 aastat käinud välismaal, osa tuleb tagasi, osa ei tule. /.../ Inimesed liiguvad ja meie asi siin ei ole halada ja öelda, kui halb see on. Loomulikult see tekitab minus muret, kui väga paljud lähevad, aga samal ajal on see normaalne ja me peame sellega arvestama.

Millega peaksime ise rohkem arvestama, on see, kuidas hoida neid inimesi eestlastena, kes on ära läinud. /.../ 20 aastat tagasi oli väga popp irvitada väliseestlaste aktsendi üle. Võib-olla nüüd saame paremini aru, kui raske oli minu vanematel ja teistel paguluses elades kasvatada oma lapsi nii, et nad oskaksid eesti keelt. Minu poeg on juba teine põlvkond, kes on sündinud välismaal, kui palju vaeva ma nägin selleks, et elades Müncheni linnas, õpiks ta eesti keelt.

Nüüd on meil väga paljudes kohtades juba arvestatavaid kogukondi, kus kasvavad eesti lapsed, kes ei õpi üldse eesti keelt. Peame nüüd õpetama vanematele, et on hea hoida seda elus, mitte võtta lapse käest ära võimalust tulla tagasi ja tunda end siin mugavalt. Ja samal ajal peame ka meie suhtuma teistmoodi nendesse, kes räägivad eesti keelt natuke teistsuguse aktsendiga, sest arvestades, kuidas inimesed liiguvad, juba ainult Eesti diplomaatide lapsi, peaksime kasvatama oma inimeste sallivust nende suhtes.

Te olete pööranud üsna palju tähelepanu nii sõnas kui ka ise aktiivselt eeskujuga andes Eesti mehe tervisele. Kas teil on uue ametiaja jooksul sellega seoses selged plaanid?

Ma kindlasti ei hakka ETV ässitusel televisioonis kätekõverdusi tegema. Küll aga rääkisin juba paar aastat tagasi, et mehed surevad Eestis liiga noorelt ja haigustesse, mis on enamasti välditavad. Et neid haigusi vältida, on väga lihtsaid asju, mida teha - süüa vähem kiireid süsivesikuid, juua märksa vähem alkoholi, mitte sõita purjuspäi autoga, teha trenni, et süda oleks harjunud füüsilise koormusega. Kui vaatame meie tervishoiustatistikat, siis see on paranenud. Keskmise eluiga on meestel umbes 70, iseseisvuse algul oli see 6 aastat vähem, nii et oleme järk-järgult tõusnud. Aga on väga palju asju, mida saab veel teha, ja kui me mõtleme tulevikule, siis teame ka, et elu muutub ilmselt nii palju, et meil tuleb kauem tööd teha ja me tahame elada kauem. Veel on üks oluline tegur, kui muu ei pane inimesi selle peale mõtlema: milline on sinu elukvaliteet, kui oled pensionil. Kas suudad liikuda, lastelast üles tõsta või toidukorvi supermarketis? Need on asjad, mida saame ise teha.

Taasiseseisvumisest on 20 aastat. Kas me oleme õppinud olema iseseisvad ja tõeliselt vabad?

Oleme õppinud ja lahendanud 20 aastaga probleemi, mis meil oli enne sõda, kui arvasime, et saame kõigega ise hakkama. Sestap olemegi NATOs, ELis ja eurotsoonis. Usun, et järgmine asi on õppida, milline on vabaduse vastutus. Vabadus tähendab, et võime teha, mida me tahame, kuni see ei riiva teist inimest, tema tundeid ja vabadusi. Seda me alles õpime, et ei saa sülitada kellelegi näkku ja öelda, et see on minu sõnavabadus. See on üks õppetund, mis vajab

järeleaitamistunde.

Soovitan inimestel lugeda läbi inimarengu raport, mis ilmus sügisel, ja vaadata, kus on Eesti võrreldes teiste riikidega. Võime alati leida põhjust, mis meil on halvasti, aga on raske leida teist riiki, kes on niivõrd hästi toime tulnud kommunistlikust mülkast väljatulemisega. Võime rääkida, mida me tahame, kas Moskva ülikoolis või mujal, kuidas Eestis on kõik nii halb, aga kui vaatame objektiivseid näitajaid, siis võiksime ja peaksime tundma uhkust, et Eesti on väga hästi hakkama saanud.

Artikkel ERR Uudiste [veebilehel](#) .